

Ministerie van Buitenlandse Zaken

IOB Terms of Reference

Gepaste zorgvuldigheid bij internationaal ondernemen

IOB Terms of Reference - Gepaste zorgvuldigheid bij internationaal ondernemen - IOB Terms of Reference - Gepaste zorgvuldigheid bij internationaal

Evaluatie van het Nederlandse IMVO-beleid 2020-2026

December 2025

Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB)
Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ)

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Het IMVO-beleid	3
2.1	Doelen en instrumenten	3
2.2	Actoren en middelen	7
2.3	Beleidstheorie	8
3	Doel van de evaluatie	8
4	Afbakening	9
5	Evaluatievragen	10
6	Methode	11
6.1	Onderzoeksontwerp	11
6.2	Fasering van het onderzoek	12
6.3	Methoden en sampling	13
6.4	Uitdagingen en beperkingen	16
6.5	Producten en planning	17
7	Kwaliteitszorg	17
7.1	Ethische overwegingen	18
8	Bijlagen	19
8.1	De doordachte mix op hoofdlijnen	19
8.2	Overzicht van beschikbare evaluaties	20
	Afkortingen en acroniemen	21
	Bronnenlijst	22

1 Inleiding

Nederland verdient veel aan internationale handel, export van goederen en diensten, dit zorgt voor bijna een derde van het bruto binnenlands product (BBP) en ongeveer 2,4 miljoen voltijdbanen.¹ Tegenover deze positieve effecten staan echter ook negatieve effecten. Internationale bedrijvigheid kan namelijk gepaard gaan met schendingen van mensenrechten en schadelijke gevolgen voor mens en milieu. Deze negatieve effecten raken veelal als eerst samenlevingen in andere landen, maar treffen uiteindelijk ook Nederland. Bovendien staat ook de reputatie van Nederlandse bedrijven en Nederland als exportland op het spel.

Opeenvolgende kabinetten hebben erop gehamerd dat Nederlandse bedrijven internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).² Dat houdt in dat bedrijven zich houden aan de door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) opgestelde-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen (OESO; OESO-richtlijnen)³ en de ‘*guiding principles on business and human rights*’ van de Verenigde Naties (UNGP; VN). Een belangrijk principe daarbij is dat bedrijven ‘gepaste zorgvuldigheid’ (*due diligence*) toepassen ten aanzien van risico’s in hun bedrijfsvoering en (productie- en distributie)ketens wereldwijd. Zo wordt van bedrijven verwacht dat ze relevante risico's in kaart brengen en hierop actie ondernemen.⁴ Daarnaast heeft de OESO zes stappen geformuleerd die bedrijven helpen gepaste zorgvuldigheid te integreren en hun gedrag aan te passen, met als doel negatieve gevolgen van bedrijfsactiviteiten te voorkomen of te beperken.⁵ Het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) is verantwoordelijk voor IMVO-beleid dat erop gericht is om Nederlandse bedrijven hiertoe aan te zetten en hierbij te helpen. Dit beleid omvat de Nederlandse inzet om (Europese) wetgeving te realiseren – dus door te verplichten – in combinatie met instrumenten die voorwaarden stellen, verleiden, vergemakkelijken en voorlichten (gezamenlijk de “vijf V's”).⁶

Deze Terms of Reference (ToR) schetst de aanpak voor een evaluatie van het Nederlandse IMVO-beleid, zoals uitgevoerd tussen 2020 en 2026. De evaluatie zal worden uitgevoerd door de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB): de inhoudelijk onafhankelijke evaluatiedienst van BZ. De evaluatie, die begin 2027 met de Tweede Kamer gedeeld zal worden, past binnen het thema ‘bijdragen aan het structurele internationale verdienvermogen van Nederland’ van de strategische evaluatieagenda (SEA) voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp (BHO).⁷ De evaluatie heeft tot doel om inzicht te verschaffen in de resultaten van het IMVO-beleid gedurende de periode 2020-2026 en lessen te formuleren voor de vormgeving en uitvoering van het beleid.

| 3 |

2 Het IMVO-beleid

2.1 Doelen en instrumenten

Onderwerp van evaluatie is het Nederlandse IMVO-beleid zoals uiteengezet in de nota ‘van voorlichten tot verplichten’ (2020).⁸ Deze nota komt uit de regeerperiode van het kabinet Rutte III (2017-2022), onder verantwoordelijkheid van de minister voor Buitenlandse Handel en

¹ CBS, 2022. [Nederlandse verdiensten aan internationaal ondernemen](#).

² VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 2017. [Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017-2021](#). Zie ook: [College voor de Rechten van de Mens, 2020. Zes jaar Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten: meer aandacht nodig voor de impact van bedrijven op mensenrechten](#). Nieuwsbericht. 9 november 2020.

³ OESO, 2023. [OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen](#)

⁴ Zie de [OECD Guidance for Responsible Business Conduct](#) (2018), waarin de zes stappen voor het due diligence proces geïdentificeerd worden.

⁵ [OESO Due Diligence Handreiking voor IMVO | Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen](#)

⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020. [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen](#). Zie bijlage 8.1 voor een nadere uitwerking op hoofdlijnen.

⁷ Tweede Kamer der Staten Generaal, 2025. [Memorie van Toelichting](#). Vaststelling van de begrotingsstaat voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp voor het jaar 2026. KST 36 800 XVII, nr. 2. Vergaderjaar 2025–2026. De periodieke rapportage over dit thema is voorzien voor 2028.

⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020. [Van voorlichten tot verplichten](#).

De nota presenteert een vernieuwd en aangescherpt IMVO-beleid. Op basis van diverse onderzoeken en evaluaties¹² is gebleken dat bestaande, veelal niet-bindende maatregelen onvoldoende effect hadden.¹³ Het kabinet koos daarom voor een 'doordachte beleidsmix'¹⁴ met brede 'due diligence' wetgeving als belangrijkste onderdeel. Concreet betekent dit dat het kabinet meer 'bindende maatregelen' wilde introduceren die bedrijven verplichten gepaste zorgvuldigheid toe te passen. Europese wetgeving had daarbij de voorkeur. Naast 'verplichten' zette de minister in op vier andere strategieën: voorwaarden stellen, verleiden, vergemakkelijken en voorlichten.¹⁵ De beleidsmix omvat een aantal aanvullende maatregelen die ingezet worden om naleving van wetgeving en (vrijwillige) toepassing van gepaste zorgvuldigheid te bevorderen. Verondersteld wordt dat deze maatregelen elkaar versterken en dus in samenhang bijdragen aan de beoogde gedragsverandering bij bedrijven.

Binnen de doelgroep 'Nederlandse bedrijven' onderscheidt het beleid drie categorieën¹⁶: achterblijvers zonder IMVO-beleid in lijn met de OESO-richtlijnen, koplopers met een actief IMVO-beleidsplan dat regelmatig wordt getoetst en verbeterd en een groot peloton van ondernemingen die vooral reageren op externe prikkels, bijvoorbeeld van investeerders, klanten en de overheid. Het ministerie veronderstelde dat deze doelgroepen vragen om diverse maatregelen, binnen de hierboven beschreven beleidsmix. Daarbij verwijst de nota naar diverse adviezen en evaluaties.¹⁷

Het nieuwe IMVO-beleid bevat diverse wijzigingen ten opzichte van het vorige IMVO-beleid dat in 2019 door IOB werd geëvalueerd. Meest in het oog springend is het MVO-steunpunt,¹⁸ dat wordt uitgevoerd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Ook kondigt de nota nieuwe sectorale samenwerking (SESAM) aan, ter vervanging en opvolging van de sectorconvenanten.¹⁹ De Sociaal Economische Raad (SER) begeleidt daarbij de onderhandelingen en faciliteert de sectorovereenkomsten en RVO zorgt voor subsidies ter ondersteuning van het maatschappelijk middenveld bij hun rol in de sectorovereenkomsten en voor het doen van impactprojecten ter verduurzaming van de internationale ketens van de deelnemende bedrijven.²⁰ Zowel convenanten als sectorovereenkomsten betrekken niet alleen bedrijven, maar ook maatschappelijke organisaties; belangrijk verschil is dat de overheid geen contractpartij is bij sectorovereenkomsten maar wel bij convenanten.²¹

De nota herbevestigt het belang dat de overheid voorwaarden stelt aan bedrijven die gebruik maken van het BHO-bedrijfsleveninstrumentarium en aan bedrijven die goederen en/of diensten leveren (overheidsinkoop: de toepassing van Internationale Sociale Voorwaarden; ISV). Ook continueerde het toen zittende kabinet de inzet op instrumenten die bedrijven financiële prikkels geven om hun beleid en gedrag te veranderen, zoals het Fonds Bestrijding Kinderarbeid (FBK) en het Fonds Verantwoord Ondernemen (FVO). Deze fondsen zijn in 2023 opgevolgd door het Social Sustainability Fund (SSF) en in 2025 door het Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen (SPVO). Al deze fondsen worden uitgevoerd door RVO, zie Tabel 1 voor een overzicht. Zowel bij wetgeving als het stellen van voorwaarden wordt gestreefd naar proportionaliteit als

¹² Deze onderzoeken en evaluaties kwamen voort uit het project 'IMVO-maatregelen in perspectief', gestart in 2019. Met dit project onderzocht het Ministerie van BZ of en hoe het IMVO-beleid herzien moet worden.

¹³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020. [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen](#) (p.9); IOB, 2019. [Mind the governance gap, map the chain](#); KIT Royal Tropical Institute, 2020. [Evaluation of the Dutch RBC Agreements 2014-2020](#); SER, 2020. [Samen naar duurzame ketenimpact](#); Ernst & Young, 2020. Tussenmeting 90-procent doelstelling; CE Delft, 2020. [Evaluatie plan van aanpak MVI](#); The Terrace, 2019. Onderzoek visie bedrijfsleven.

¹⁴ In lijn met de UNGP die stellen dat staten zowel bindende als niet-bindende maatregelen moeten treffen.

¹⁵ Hiermee volgt het beleid het zogeheten 5V-model ontwikkeld door Andersson Elfers Felix in 2020. Zie: Andersson Elfers Felix, 2020. [Dwingende en vrijwillige IMVO-maatregelen: onderzoek naar een optimale verhouding](#). De SER pleitte ervoor om nog twee andere strategieën toe te voegen: verbinden en het vergroten van invloed.

¹⁶ Andersson Elfers Felix, 2020. [Dwingende en vrijwillige IMVO-maatregelen: onderzoek naar een optimale verhouding](#).

¹⁷ IOB, 2019. [Mind the governance gap, map the chain](#); Andersson Elfers Felix, 2020. [Dwingende en vrijwillige IMVO-maatregelen: onderzoek naar een optimale verhouding](#); SER, 2020. [Samen naar duurzame ketenimpact](#); The Terrace, 2019. Onderzoek visie bedrijfsleven. Zie figuur 1 in de nota, waarin een koppeling wordt gemaakt tussen de vijf strategieën en de drie doelgroepen (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020. [Van voorlichten tot verplichten](#), p.23).

¹⁸ Het MVO-steunpunt heeft als doel om bedrijven te adviseren bij internationale activiteiten.

¹⁹ De overheid blijft partij in sectorconvenanten voor de afgesproken termijn ('Van voorlichten tot verplichten', p. 29)

²⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2023. [Uitkomst peilmoment sectorale samenwerking \(IMVO\) en update monitoringsonderzoek naleving OESO-richtlijnen](#).

²¹ Zie: [De SER en IMVO](#) [Website].

randvoorwaarde. Hierbij wordt gestreefd naar dat de omvang van de regeldrukkosten voor bedrijven in verhouding staat tot de resultaten op gedragsverandering.²²

Tabel 1: Instrumenten IMVO-beleid

Instrument	Toelichting	Beleid ²³	Uitvoering	Periode
<i>Voorlichten, verleiden en vergemakkelijken</i>				
MVO-steunpunt	Adviseert bedrijven met internationale activiteiten inzake hun (I)MVO-beleid, inclusief voorlichting over wetgeving.	IMH	RVO	2022-heden
MVO Risico checker	Helpt bedrijven om (I)MVO-risico's in kaart brengen.	IMH	MVO Nederland	2013-heden
Sectorconvenanten ²⁴	Heeft als doel om samen met bedrijven, brancheorganisaties, ngo's en vakbonden IMVO-praktijken binnen sectoren te verbeteren.	IMH	SER	2013-heden
IMVO Vouchers	Boden financiële ondersteuning voor MKB-bedrijven bij advies of onderzoek naar IMVO-risico's.	IMH	MVO NL	2012-2022
Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen MKB (SVOM)	Biedt bedrijven financiële ondersteuning voor bij het toepassen van de 6 stappen van gepaste zorgvuldigheid van de OESO	IMH	RVO (MVO steunpunt)	2025 ²⁵ -2029
FBK/FVO/SSF/SPVO ²⁶	FBK is een voorloper van SSF/SPVO (FBK en FVO zijn samengevoegd). FBK richtte zich specifiek op kinderarbeid, dat is nu een van de thema's onder SPVO. SPVO steunt Nederlandse bedrijven en ngo's bij aanpak van IMVO-risico's en misstanden in hun ketens.	DDE (IMH bij FVO)	RVO	2018-heden
NCP	Heeft de kerntaken: bedrijven bekend maken met de OESO-richtlijnen en de toepassing ervan bevorderen en meldingen behandelen over vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen.	IMH	NCP	2007-heden
IMVO op de posten	Het doel is om de voorlichtingsfunctie van de posten richting het Nederlandse bedrijfsleven en stakeholders te versterken o.a. door middel van IMVO-postenrichtlijnen.	IMH	IMH	2019-heden
SESAM	Steunt bedrijven en ngo's bij sectorovereenkomsten en convenanten.	IMH	RVO	2022-2027
<i>Voorwaarden stellen en verplichten</i>				
IMVO voorwaarden in BHO-bedrijfsleven instrumentarium ²⁷	Stelt IMVO-voorwaarden aan bedrijven die gebruik willen maken van het BHO-bedrijfsleven instrumentarium.	IMH/DIO/DDE	RVO/BZ	2019-heden
ISV	Stelt IMVO-voorwaarden aan bedrijven die leveren aan de Rijksoverheid.	IMH	BZK/BZ/SZW	2017-heden
Conflict mineralenverordening (CMV)	Verplicht Europese importeurs van tin, tantaal, wolfram en goud tot due diligence in de keten.	IMH	ILT	2017/2021 ²⁸
Forced Labour Regulation (FLR)	Verbiedt bedrijven om producten vervaardigd met dwangarbeid in de handel te brengen, op de	IMH	Douane/Nog niet bepaald	2024/2027

²² Adviescollege Toetsing Regeldruk, 2020. Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.

²³ Zie lijst met afkortingen op pagina 20 en in 2.2 worden de beleidsdirecties geïntroduceerd.

²⁴ In het nieuwe beleid opgevolgd door sectorovereenkomsten/sectorale samenwerkingsverbanden. Kamerbrief over uitkomst peilmoment sectorale samenwerking (IMVO) en update monitoringsonderzoek naleving OESO-richtlijnen, 26 485, nr. 430

²⁵ De SVOM is per oktober 2025 in werking getreden.

²⁶ In 2023 zijn FBK en FVO samengegaan in het SSF, dat in 2025 is opgevolgd door het Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen (SPVO)

²⁷ Het betreft hier voornamelijk flankerend beleid, omdat deze instrumenten niet als primair doel hebben het bevorderen van IMVO.

²⁸ Het eerste cijfer staat voor implementatie en het twee voor toepassing, idem voor FLR en Wivo.

	Europese markt aan te bieden of daarvandaan uit te voeren.			
Wet Zorgplicht Kinderarbeid (WZK) ²⁹	Verplicht Nederlandse bedrijven om te onderzoeken of hun producten met kinderarbeid tot stand zijn gekomen.	IMH	N.v.t.	2019
Wet internationaal verantwoord ondernemen (Wivo)	Verplicht bedrijven IMVO-risico's te identificeren en aan te pakken. Het implementeert de Europese CSDDD. ³⁰	IMH	ACM	2026/2027

2.2 Actoren en middelen

Tabel 1 toont zowel de belangrijkste instrumenten van het IMVO-beleid als de betrokken ministeries, beleidsdirecties en uitvoerende organisaties. Een aanzienlijk deel van de instrumenten is belegd bij de directie Internationale Marktordening en Handelspolitiek (IMH) van BZ. Deze directie werkt naast IMVO ook aan het behartigen van Nederlandse belangen in handelsbeleid en exportcontrole. Tegelijkertijd speelt de directie Duurzame Economische Ontwikkeling (DDE) in het geval van FBK, SSF en SPVO ook een belangrijke rol in het IMVO-beleid.

IMH speelt ook een rol bij de ontwikkeling van Rijksbreed beleid voor IMVO-voorwaarden bij inkoop (ISV) en het bedrijfsleveninstrumentarium. Als het gaat om inkoop wordt daarbij samengewerkt met het Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK) en het ministerie van Economische Zaken (EZ) wordt als een relevante partij gezien voor het bedrijfsleveninstrumentarium.³¹ Binnen BZ vallen dergelijke instrumenten onder de verantwoordelijkheid van de directies DDE, Directie Internationaal Ondernemen (DIO) en directie Inclusieve Groene Groei (IGG). In het beleid van deze directies is het bevorderen van IMVO (bij Nederlandse bedrijven) niet het primaire doel,³² maar het draagt daar mogelijk wel aan bij. Vanuit IMVO-perspectief wordt in dit verband ook wel gesproken over 'flankerend beleid': beleid dat niet primair tot doel heeft bedrijven aan te zetten tot gepaste zorgvuldigheid, maar dat in sommige gevallen *de facto* wel doet. Het beleid van DDE, DIO en IGG is dus grotendeels flankerend voor IMVO. Uitzondering is het bij DDE belegde SPVO dat zich net zoals de voorgangers FBK en SSF wél primair richt op steun aan Nederlandse bedrijven bij het implementeren van IMVO.

Belangrijke uitvoerders van het IMVO-beleid zijn RVO, MVO Nederland (MVO NL) en SER. Daarnaast speelt het ambassadenetwerk een belangrijke rol, onder meer bij de voorlichting aan Nederlandse bedrijven die internationaal willen opereren, maar ook bij advisering rondom projecten die vallen onder de genoemde fondsen. Posten worden hierbij ondersteund door IMVO-postenrichtlijnen vanuit Den Haag.³³ Verder heeft het Nationaal Contactpunt (NCP) een belangrijke rol in het verder brengen van de OESO-richtlijnen.³⁴ Het NCP verschaft namelijk voorlichting over het interpreteren van de OESO-richtlijnen en behandelt meldingen over het niet naleven ervan.

Wat betreft de budgetten voor de uitvoering van het beleid is er op basis van interne datasystemen en beoordelingsmemoranda van individuele instrumenten een grove berekening gemaakt van gereserveerde uitgaven die via het ministerie van BZ zijn gedaan. Dit geeft aan over welke orde van grootte het gaat en wordt geschat, voor de periode 2020-2025, op tussen de 100 en 150 miljoen euro. Relatief grote bedragen zijn gereserveerd voor fondsen die problemen in de keten aanpakken, zoals FBK (5 miljoen euro), FVO (40,1 miljoen euro) en SSF/SPVO (34,5 miljoen euro) en instrumenten die sectorale samenwerking stimuleren, zoals SESAM (13,1 miljoen euro) en IMVO-convenanten (minimaal 5 miljoen euro). Andere instrumenten vragen beduidend minder, maar nog steeds substantiële investeringen van de overheid, zoals IMVO vouchers (1,7 miljoen euro) en het

²⁹ De wet is vastgesteld maar nog niet in werking getreden ter afwachting van de CSDDD en Wivo.

³⁰ De CSDDD (en daarmee de Wivo) worden vaak gelinkt aan de EU Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), waarvan de Nederlandse versie Wet Implementatie Richtlijn Duurzaamheidsrapportage (WIRD) is. De WIRD verplicht bedrijven om te rapporteren over duurzaamheidsthema's, hiervoor is het Ministerie van Financiën met AFM als toezichthouder verantwoordelijk.

³¹ Volgens de nota (p.28) zet het kabinet zich in voor het Rijksbreed gebruik van het IMVO-kader voor het bedrijfsleveninstrumentarium.

³² Zo is DDE gericht op het bevorderen van duurzame economische groei en zelfredzaamheid voor armoedebestrijding in ontwikkelingslanden.

³³ Dit wordt aangeduid als 'IMVO op de posten'.

³⁴ Zie www.oesorichtlijnen.nl/ncp.

IMVO steunpunt (3,1 miljoen euro).³⁵ Ook verplichtende en voorwaarden stellende maatregelen brengen kosten met zich mee: dit gaat al snel om miljoenen euro's per jaar.³⁶ Onderzoek naar de precieze realisatie van uitgaven en personele inzet vormt onderdeel van het onderzoek dat zal volgen na deze ToR. Dit zal inzicht geven in hoe en waaraan middelen zijn besteed en het zal worden gebruikt om conclusies te kunnen trekken over de doelmatigheid van de activiteiten.

2.3 Beleidstheorie

In de nota 'Van voorlichten tot verplichten' (2020) steunt de beleidstheorie op een aantal veronderstellingen, waaronder:

- De maatregelen versterken elkaar en dragen in samenhang bij aan gedragsverandering; dit vertaalt zich in meer bewustzijn van IMVO-risico's, meer commitment aan de IMVO-principes en betere verankering van deze principes in strategieën bij Nederlandse bedrijven.
- De maatregelen bedienen verschillende doelgroepen (koplopers, peloton en achterblijvers) en slagen erin deze te bereiken.
- Verplichtende maatregelen (wetgeving) hebben invloed op het gedrag van achterblijvers.
- Voorwaarden stellende maatregelen (in het bedrijfsleveninstrumentarium en inkoop) hebben invloed op het gedrag van achterblijvers en het peloton. Aanname is dat koplopers beloond worden voor hun extra inzet op IMVO en in staat zijn om de markt, oftewel het peloton, in beweging te brengen.
- Verleidende en vergemakkelijkende maatregelen (subsidies) hebben invloed op het gedrag van koplopers en het peloton.
- Voorlichtende maatregelen hebben invloed op het gedrag van achterblijvers en het peloton.

De beleidstheorie vormt een goede basis voor de evaluatie. Daarbij zijn met name de vragen 'In hoeverre kloppen de veronderstellingen?' en 'In hoeverre zijn de veronderstellingen gestoeld op kennis (evidence-based)?' belangrijke onderdelen van het onderzoek. De beleidstheorie zal waar nodig op een aantal punten nader worden toegelicht in de evaluatie. Zo lijkt de beleidstheorie op een aantal punten te willen aangeven dat het IMVO-beleid ook onbedoelde effecten kan hebben, maar deze worden niet expliciet gemaakt. Dergelijke veronderstellingen zullen nader worden beschreven en getoetst in de voorliggende evaluatie.³⁷

3 Doel van de evaluatie

Het doel van de evaluatie is primair om inzicht te verschaffen in behaalde en verwachte intermediaire doelen van het IMVO-beleid en waar mogelijk het effect op impactniveau zoals hierboven beschreven in hoofdstuk 2. Daarnaast zullen inzichten worden verzameld over de aanname van het IMVO-beleid dat verankering van de OESO-richtlijnen negatieve effecten op mens en milieu in waardeketens vermindert. De evaluatie richt zich op de periode 2020-2026 en heeft als doel verantwoording af te leggen en lessen te formuleren voor de verbeterde vormgeving en uitvoering van het beleid. Deze inzichten kan de verantwoordelijke bewindspersoon gebruiken om verantwoording af te leggen over het gevoerde beleid en de daarmee samenhangende uitgaven. Aanbevelingen zullen niet alleen gericht zijn aan de bewindspersoon, maar ook aan de betrokken beleidsdirecties, met name IMH, DDE en DIO en kunnen ook relevant zijn voor de betrokken uitvoeringsorganisaties.

³⁵ Het gaat hier om uitvoeringskosten en programmagelden. De genoemde bedragen hebben betrekking op verschillende periodes die niet met elkaar overeenkomen en ook niet samenvallen met de evaluatieperiode (2020-2026).

³⁶ De evaluatie zal nader in kaart brengen welke uitgaven in de evaluatieperiode gedaan zijn.

³⁷ Op basis van de beleidsreconstructie kunnen nog aanvullende veronderstellingen worden geïdentificeerd.

4 Afbakening

De evaluatie beoogt uitspraken te doen over de doeltreffendheid en doelmatigheid van het IMVO-beleid in de periode 2020-2026, conform de regeling periodieke evaluaties en de IOB-kwaliteitscriteria voor evaluaties.³⁸ Hieronder worden de verschillende aspecten van de afbakening van het evaluatieonderzoek beschreven.

De evaluatie beoordeelt het IMVO-beleid zoals geïntroduceerd in hoofdstuk 2. Het gaat hier om instrumenten en activiteiten die zich primair richten op gedragsverandering van Nederlandse bedrijven bij internationaal ondernemen door het bevorderen van gepaste zorgvuldigheid. In deze evaluatie staan de vijf V's centraal: de instrumenten worden beschouwd in het licht van de V's waartoe zij behoren.

Doeltreffendheid moet worden opgevat als de mate waarin gestelde doelen of beoogde resultaten zijn bereikt. De ingezette instrumenten richten zich op gepaste zorgvuldigheid onder Nederlandse bedrijven en zullen dus op dat intermediaire niveau in de beleidstheorie worden beoordeeld. Daarnaast zal deze evaluatie waar mogelijk inzichten verschaffen over het (verwachte) effect van deze gedragsverandering in de waardeketen in productielanden ("de impact").

Doelmatigheid kan op verschillende manieren worden onderzocht. Deze evaluatie kijkt uitsluitend naar de doelmatigheid van de ingezette instrumenten. Hiertoe worden de door BZ ingezette middelen (zowel financieel als niet-financieel) vergeleken met de bereikte resultaten op de doelstelling van het beleid (gepaste zorgvuldigheid). Bij verplichtende en voorwaarden stellende instrumenten wordt ook wel gesproken over proportionaliteit: hoe verhouden de uitvoeringskosten zich tot de maatschappelijke baten (het voorkomen en verminderen van negatieve gevolgen in de keten en het verbeteren van toegang tot herstel)? Deze evaluatie kijkt ook naar de proportionaliteit van dergelijke instrumenten voor bedrijven: wat zijn de administratieve en uitvoeringslasten voor bedrijven en hoe verhouden die zich tot de maatschappelijke baten? Bij verleidende en vergemakkeliijkende maatregelen (subsidies) zal de evaluatie ook kijken naar de additionaliteit: is het daadwerkelijk nodig om bedrijven te subsidiëren of hadden ze anders ook geïnvesteerd in hun aanpak betreft IMVO?

Het is niet het doel van de evaluatie om de impact van het beleid op hogere maatschappelijke doelen te meten. Waar wel naar wordt gekeken is in welke mate de 6 stappen van de OESO voor gepaste zorgvuldigheid worden toegepast door bedrijven. Daarmee worden inzichten gegeven tot hoeverre dat effect in de keten kan hebben. Daarnaast wordt er ook op basis van literatuuronderzoek gekeken naar wat het effect is van gepaste zorgvuldigheid door (Europese) bedrijven op ketens, in het bijzonder in productielanden. Op basis van deze twee stappen worden inzichten verschaft over het (verwachte) effect van gepaste zorgvuldigheid op hogere maatschappelijke doelen. Verder beoordeelt de evaluatie de relevantie van het beleid en de ingezette instrumenten, daarbij worden twee aspecten meegenomen:

1. De mate waarin het beleid en de instrumenten aansluiten op de behoeften van de doelgroep - in dit geval Nederlandse bedrijven - en andere stakeholders: hierbij wordt gekozen voor (internationale) ngo's en vakbonden als representanten van belangengroepen in productielanden.
2. De mate waarin het beleid en de instrumenten gebaseerd zijn op eerdere, context-specifieke kennis over de mogelijke doeltreffendheid en (noodzakelijke) voorwaarden daarvoor. Met andere woorden: is het beleid *evidence-based*?

Een belangrijke veronderstelling van het beleid luidt dat de maatregelen elkaar versterken en in samenhang bijdragen aan gedragsverandering. Om die assumptie te toetsen, wordt aandacht besteed aan de interne coherentie van het beleid: de mate waarin instrumenten binnen het IMVO-beleid goed met elkaar samenhangen. Het gaat hier niet om instrumenten met verschillende doelen (uiteindelijk willen ze een bijdrage leveren aan gepaste zorgvuldigheid), maar instrumenten met verschillende strategieën (inclusief intermediaire doelen) en doelgroepen. Andere vormen van (interne of externe) coherentie worden niet onderzocht.

De evaluatie zal uitspraken doen over het IMVO-beleid in de periode 2020-2026. Daarbij wordt gekeken naar instrumenten die gedurende deze periode zijn ingezet, zie tabel 1. Van sommige

³⁸ Zie de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE), de IOB-kwaliteitscriteria en de OESO-DAC criteria.

wetten (Wivo en FLR) is bekend dat ze pas na 2026 van kracht worden. Dergelijke wetten worden wel degelijk meegenomen in het onderzoek, onder meer om iets te kunnen zeggen over relevantie en coherentie, maar ook omdat er anticipatie-effecten worden verwacht: bedrijven passen mogelijk hun gedrag aan in reactie op aangekondigde wetgeving.

Deze evaluatie richt zich primair op de intermediaire doelen van het Nederlandse beleid: het toepassen van gepaste zorgvuldigheid door Nederlandse bedrijven. Door de hierboven genoemde beperkingen wordt slechts secundair gezien wat dit betekent voor de impact van het beleid op het verminderen van negatieve gevolgen voor mens en milieu in productielanden. Over deze impact kan slechts in beperkte mate een uitspraak worden gedaan. Dit gebeurt op twee manieren. Ten eerste wordt gedurende het onderzoek nagegaan welke gevalideerde voorbeelden Nederlandse bedrijven hiervan kunnen geven, zoals het opzetten en uitkeren van herstelfondsen, het aanpassen van productieprocessen en ketens, of andere concrete maatregelen om negatieve impacts in productielanden te verminderen. Ten tweede wordt gezien of een verband kan worden gelegd tussen het bevorderen van gepaste zorgvuldigheid en het beter nemen van verantwoordelijkheid door bedrijven bij internationaal ondernemen. Daarbij wordt, op basis van beschikbare wetenschappelijke inzichten ingegaan op wat bekend is over het effect van het toepassen van de OESO-richtlijnen door bedrijven op het voorkomen en verhelpen van negatieve effecten in productielanden. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar de ervaringen in Duitsland en Frankrijk, waar al strengere IMVO-wetgeving is ingevoerd.

5 Evaluatievragen

Centraal in deze evaluatie staat de volgende hoofdvraag:

Op welk wijze en in welke mate heeft het IMVO-beleid ertoe bijgedragen dat het Nederlandse bedrijfsleven gepaste zorgvuldigheid toepast?

| 10 |

Daarbij zijn de volgende deelvragen leidend:

Relevantie:

1. In hoeverre sluit het IMVO-beleid aan op de behoeften van Nederlandse bedrijven en andere stakeholders?
2. In hoeverre is het beleid gebaseerd op kennis over doeltreffendheid en de voorwaarden daarvoor?

Doeltreffendheid

3. In hoeverre heeft het beleid de beoogde intermediaire doelen behaald? Wat zijn de resultaten (op intermediaire) outcome niveau?
 - a. Bewustzijn en kennis van IMVO(-risico's) bij Nederlandse bedrijven: worden de negatieve gevolgen van ondernemen geïdentificeerd en worden er (andere) beleids- en managementsystemen opgesteld en ingericht?
 - b. Commitment aan IMVO-principes (incl. in rapportages) door Nederlandse bedrijven: zijn monitoringssystemen opgezet? Leiden deze tot adequate rapportages?
 - c. Verankering van IMVO-principes in bedrijfsstrategieën van het Nederlandse bedrijfsleven: laten bedrijven gedragsveranderingen zien zoals het opzetten van herstelmaatregelen?
4. Voor welke soorten bedrijven en voor hoeveel bedrijven heeft het beleid deze doelen behaald?
 - a. Voor welke sectoren?
 - b. Voor welke doelgroepen? Koplopers, peloton, achterblijvers?
 - c. Voor welke omvang? Grote bedrijven, middelgrote bedrijven, MKB?
 - d. Welke externe factoren hebben een rol gespeeld in de doeltreffendheid van het beleid en/of het tekort daaraan?
 - e. In hoeverre is er sprake geweest van onbedoelde effecten?

Doelmatigheid

5. Hoe verhouden de kosten van het beleid zich tot de resultaten? Is dit voor de overheid proportioneel?

6. Hoe verhouden de lasten voor bedrijven zich tot de resultaten? Is dit voor bedrijven proportioneel?
7. In hoeverre zijn de verstrekte subsidies aan bedrijven additioneel?

Coherentie

8. In hoeverre versterken de maatregelen en instrumenten elkaar aan en zorgen ze in samenhang voor resultaten?

Ten aanzien van de coherentie zal worden gekeken naar de vijf V's en naar de manier waarop deze V's elkaar in de praktijk (kunnen) versterken of juist (kunnen) tegenwerken). Verder zal gedurende het onderzoek bezien worden welke voorbeelden gegeven kunnen worden van het 'voorkomen, stoppen of beperken' van de negatieve gevolgen van ondernemende Nederlandse bedrijven op mensenrechten en milieu en of daarbij een verband kan worden gelegd met het beter nemen van verantwoordelijkheid door Nederlandse bedrijven bij internationaal ondernemen door het bevorderen van gepaste zorgvuldigheid.

6 Methode

6.1 Onderzoeksontwerp

De evaluatie volgt een theory-based benadering, waarbij de beleidstheorie van het IMVO-beleid, zoals beschreven in sectie 2 van deze ToR, het uitgangspunt vormt. Tabel 2 geeft een globaal overzicht van hoe de evaluatie de hierboven gestelde vragen zal beantwoorden. Voor elk van de acht vragen (V1 t/m V8) verbijzondert de tabel een aantal indicatoren en koppelt die aan te gebruiken bronnen en dataverzamelingmethoden. Bedoeling is om bij iedere vraag gebruik te maken van triangulatie op basis van verschillende bronnen én methoden. De evaluatie zal uitspraken doen over de causale relatie tussen het IMVO-beleid en de waargenomen resultaten. Bevindingen worden beoordeeld op hun causale bewijskracht, aan de hand van de SEO-effectladder van de commissie-Ter Weel.³⁹ Hierbij wordt ook aandacht besteedt aan de invloed van externe factoren zoals andere (niet-IMVO) wetgeving, economische ontwikkelingen en (geo-)politieke ontwikkelingen.

Tabel 2: Evaluatiematrix

Vraag	Indicatoren	Bronnen	Methode
<i>Relevantie</i>			
V1 Aansluiting op behoeften	- van bedrijven - van ngo's - van vakbonden - van belangengroepen in productielanden	Bedrijven, ngo's, vakbonden, ambassades, BZ beleid, beleidsstukken, evaluaties, kamerbrieven	Evaluaties, focusgroepen, interviews, documentanalyse, data-analyse
V2 Gebaseerd op kennis	- beleid verwijst naar kennis - kennis ondersteunt beleid	Beleidsstukken, kamerbrieven, evaluaties, onderzoeken, beleidsmedewerkers	Documentanalyse, literatuurstudie, interviews
<i>Doeltreffendheid</i>			
V3/V4 Bewustzijn en kennis	- meer bewustzijn IMVO (risico's) - meer kennis over IMVO	Evaluaties, onderzoeken, monitoringdata, voortgangsrapportages,	Documentanalyse, data-analyse, focusgroepen, interviews

³⁹ Zie rapport van Commissie Ter Weel, 2022. [Durf te leren, ga door met meten](#). Deze ladder rangschikt evaluatiebevindingen van descriptief (trede 1) tot causaal (trede 5) en maakt inzichtelijk in hoeverre een gevonden effect als waarschijnlijk, plausibel of bewezen kan worden beschouwd.

		bedrijven, sectororganisaties	
V3/V4 Commitment	- in rapportages - in bedrijfsstrategieën	Evaluaties, onderzoeken, monitoringdata, voortgangsrapportages, jaarverslagen, bedrijven, sectororganisaties	Documentanalyse, data- analyse, focusgroepen, interviews
V3/V4 Verankering	Bedrijven: - identificeren - mitigeren - monitoren - communiceren risico's in de keten - instellen herstelfonds	Evaluaties, onderzoeken, monitoringdata, voortgangsrapportages, jaarverslagen, bedrijven, sectororganisaties	Documentanalyse, data- analyse, focusgroepen, interviews
<i>Doelmatigheid</i>			
V5 Proportioneel overheid	- kosten (financieel) - inzet mensen - verhouding t.o.v. resultaten	Evaluaties, onderzoeken, monitoringdata, administratieve data, BZ beleid, uitvoeringsorganisaties	Documentanalyse, data- analyse, interviews
V6 Proportioneel bedrijven	- kosten (financieel) - inzet mensen - verhouding t.o.v. resultaten	Evaluaties, onderzoeken, monitoringdata, administratieve data, bedrijven, sectororganisaties	Documentanalyse, data- analyse, interviews
V7 Additionaliteit	- marktfalen	Evaluaties, onderzoeken, bedrijven	Documentanalyse, interviews
<i>Coherentie</i>			
V8 Samenhang	- versterken elkaar - samenhang	Evaluaties, bedrijven, sectororganisaties	Documentanalyse, interviews

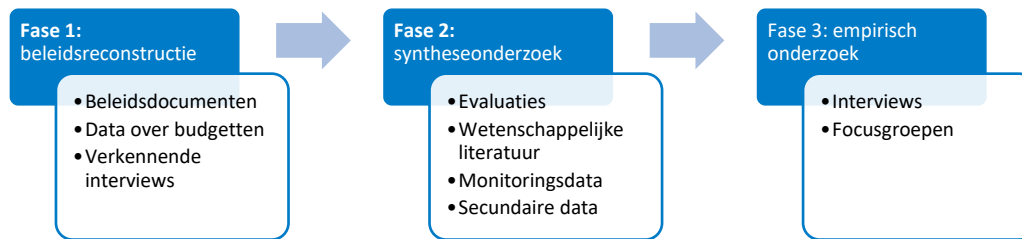
6.2 Fasering van het onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd in drie fasen, zoals weergegeven in figuur 2. In de eerste fase staat een beleidsreconstructie centraal. Op basis van beleidsdocumenten (waaronder beoordelingsmemoranda) en Kamerstukken, gegevens over budgetten en verkennende interviews met betrokken departementen en uitvoerende organisaties wordt het gevoerde beleid in kaart gebracht.

In de tweede fase worden bestaande inzichten samengebracht, waaronder:

- een analyse van beschikbare instrumentevaluaties,
- een analyse van relevante (wetenschappelijke en beleids-)literatuur,
- een analyse van beschikbare monitoringdata, inclusief gegevens over kosten en uitgaven.

Figuur 2: Overzicht fasering onderzoek

Deze tweede fase mondt uit in een eerste synthese van inzichten op basis van de geraadpleegde bronnen. Een deel van de evaluatievragen kan hiermee al (gedeeltelijk) worden beantwoord; andere vragen vergen nader onderzoek. De uitkomsten van de eerste twee fasen helpen zo om de derde en laatste fase nader vorm te geven. In de derde fase staat empirisch onderzoek centraal, in de vorm van interviews en focusgroepen. In de volgende paragraaf worden de gehanteerde methoden nader toegelicht en wordt ingegaan op de steekproeftrekking (sampling).

6.3 Methoden en sampling

Reconstructie van het beleid op basis van beleidsdocumenten

De beleidsreconstructie zal uiteen zetten met welke doelen en aannames en met welke mix van instrumenten en maatregelen het IMVO-beleid zich heeft ontwikkeld. Ook zal inzichtelijk worden gemaakt welke (causale en/of voorwaardelijke) veronderstellingen ten grondslag liggen aan de ingezette beleidsmix en in welke mate deze veronderstellingen onderbouwd zijn met relevante kennis, met andere woorden 'evidence based' zijn.

Analyse van beschikbare instrumentevaluaties

De analyse van instrumentevaluaties omvat alle beschikbare (tussentijdse) evaluaties van de in Tabel 1 genoemde instrumenten.⁴⁰ Zie bijlage 8.2 voor een beknopt overzicht van beschikbare en geplande evaluaties,⁴¹ deze lijst zal uiteraard verder worden uitgebreid in het rapport van de evaluatie. Om inzicht te krijgen in de toepassing van IMVO-voorwaarden in het BHO-bedrijfsleveninstrumentarium worden ook een aantal evaluaties van dergelijke instrumenten meegenomen. Hierbij zal de focus liggen op maximaal tien uitsluitend BHO-instrumenten met relatief grote uitgaven in de evaluatieperiode 2020-2026 en een relatief sterk IMVO-kader. Het betreft hier dus geen representatieve steekproef, maar een bewust gemaakte selectie (*purposeful sampling*) met als doel om inzicht te krijgen in de werking van het kader (zie ook: beperkingen van het onderzoek in sectie 6.4).

Literatuuronderzoek

De evaluatie zal tevens gebruikmaken van inzichten uit (wetenschappelijke) literatuur. Daarbij staan twee vragen centraal:

1. In verschillende Europese landen, zoals Duitsland en Frankrijk, is reeds strengere IMVO-wetgeving ingevoerd. Wat is op basis van de beschikbare literatuur bekend over de doeltreffendheid van dit beleid en over de wijze waarop de mix tussen de vijf V's wordt vormgegeven?
2. Wat is er in de (internationale) literatuur bekend over de doeltreffendheid van het toepassen van gepaste zorgvuldigheid bij het voorkomen en verminderen van negatieve gevolgen in waardeketens, en bij het bevorderen van handel met productielanden? De nadruk ligt hierbij op bestaande wetenschappelijke inzichten die relevant zijn voor het toetsen van de aannames betreft de impact van het Nederlandse beleid.

⁴⁰ Ex-ante evaluaties (die voorafgaand aan de inzet van een instrument worden uitgevoerd) worden hierin niet meegenomen. Het is wel denkbaar dat de beleidsreconstructie van dergelijke evaluaties gebruik maakt.

⁴¹ Bij gebrek aan evaluaties kunnen ook voortgangsrapportages worden gebruikt.

In het onderzoek zal worden gekeken naar de vijf V's én naar de manier waarop deze V's elkaar in de praktijk versterken (of juist tegenwerken; zie ook de desbetreffende onderzoeksvraag).

Analyse van beschikbare monitoringdata

De evaluatie zal gebruik maken van administratieve data over de kosten van het IMVO-beleid (op basis van interne BZ-data) en monitoringgegevens over de resultaten ervan. Daarbij zal een beroep gedaan worden op betrokken uitvoeringsorganisaties zoals RVO, de SER en MVO Nederland. Conform het besluit van de Minister van Buitenlandse Zaken van 27 mei 2019 heeft IOB volledig en ongehinderd toegang tot alle gegevens waarover de beleidsdirecties en uitvoeringsorganisaties beschikken.⁴² Verder worden secundaire monitoringsdata benut, zoals de nulmeting die recent is uitgevoerd in opdracht van IMH naar de integratie van de OESO-richtlijnen bij circa 1500 Nederlandse bedrijven die onder de CSRD vallen.⁴³ Ook is er de mogelijkheid om de Transparantiebenchmark van RVO te gebruiken. Deze benchmark volgt de 500 grootste bedrijven – die grotendeels direct onder de CSDDD vallen – over de periode 2019–2023 (vóór en tijdens de evaluatieperiode). Deze bedrijven variëren beperkt in omvang, het zijn namelijk uitsluitend grote bedrijven, maar wel in sector en in mate van gebruik van het IMVO-instrumentarium.

Naar verwachting kunnen monitoringsgegevens van uitvoeringsorganisaties gekoppeld worden aan secundaire monitoringsdata. Dit maakt het mogelijk om (voorwaarden voor) de doeltreffendheid en doelmatigheid van instrumenten beter te duiden en verschillen tussen typen bedrijven (ook qua omvang) en sectoren nader te analyseren.

Verkennde interviews

In de eerste fase zal het onderzoeksteam verkennde interviews afnemen met beleidsmedewerkers en uitvoeringsorganisaties. Deze interviews dragen bij aan de reconstructie van het beleid, maar zijn ook voorbereidend op de tweede fase van de evaluatie. Tabel 1 is leidend bij de selectie van gesprekspartners.

Interviews en focusgroepen

De verwachting is dat bestaande evaluaties, onderzoeken en monitoringgegevens enig inzicht bieden in de mate waarin en hoe het IMVO-beleid leidt tot gepaste zorgvuldigheid. De tweede fase van de evaluatie heeft tot doel om dit nader te onderzoeken en te verifiëren met behulp van interviews en focusgroepen. Terwijl het onderzoek in de eerste fase vertrekt vanuit het beleid en de instrumenten, vertrekt het onderzoek in de tweede fase vanuit de resultaten. Hier gaat het om wat er veranderd is in de manier waarop bedrijven gepaste zorgvuldigheid toepassen en in hoeverre dat toegeschreven kan worden aan het beleid en de instrumenten. Er zijn immers ook andere verklaringen mogelijk voor eventuele resultaten op dit vlak. Daarbij zal de mogelijkheid worden openhouden om het onderzoek in deze fase nader af te bakenen door interviews en focusgroepen te richten op specifieke risico's in bepaalde sectoren (risico's in de keten).

Interviews zullen worden gehouden met uitvoeringsorganisaties, (internationale) maatschappelijke organisaties, (internationale) vakbonden, brancheorganisaties en experts op het gebied van IMVO. De selectie van gesprekspartners zal plaatsvinden op basis van inzichten uit het onderzoek in de eerste fase. Het doel is om in ieder geval partijen te spreken namens verschillende stakeholders die vanuit verschillende perspectieven naar de resultaten van het beleid kijken, inclusief respondenten die geen (direct) belang hebben bij de uitkomsten van de evaluatie. Interviews zullen semi-gestructureerd zijn, op basis van een nog te ontwikkelen interviewleidraad.

Voor bedrijven wordt een alternatieve dataverzamelmethode gehanteerd: een combinatie van bestaande monitoringsdata en focusgroepen. Deze aanpak is nodig om een substantieel aantal bedrijven te kunnen raadplegen. Hierbij wordt gedacht aan een combinatie van gesloten vragen met open vragen (in de vorm van een groepsgesprek). Dit kan op locatie of online plaatsvinden. De sampling van bedrijven zal in de eerste fase van de evaluatie worden uitgewerkt. In ieder geval gaat het hier niet om *random* sampling met als doel om een representatieve steekproef te nemen. Wel is het streven om een sample van bedrijven te nemen die een goede afspiegeling

⁴² Zie: Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden, 2019. [Besluit van de Minister van Buitenlandse Zaken van 27 mei 2019, nr. MinBuZa.2019.3926-31, houdende nadere vaststelling van de onderzoekstaak van de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie.](#)

⁴³ [Onderzoek naar de implementatie van de zes stappen van gepaste zorgvuldigheid | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)

vormt voor de populatie van bedrijven waarover geacht wordt uitspraak te doen. Dit zal worden gedaan door middel van stratificatie.⁴⁴ Daarbij is het waarschijnlijk dat de focusgroepen worden afgebakend tot bedrijven in bepaalde (risico)sectoren en met een zekere omvang.

Analysekader

Inzichten over de doeltreffendheid worden samengebracht en getrianguleerd met behulp van een contributieanalyse. Deze methode biedt een kader om systematisch in kaart te brengen in welke mate de afzonderlijke V's én de beleidsmix als geheel hebben bijgedragen aan de geobserveerde veranderingen bij bedrijven, zie Tabel 3. Contributieanalyse is bijzonder geschikt voor de evaluatie van een beleidsmix, omdat hiermee de werking van verschillende instrumenten vergeleken kan worden en de resultaten uit uiteenlopende methoden en bronnen kunnen worden gecombineerd. Daarnaast biedt de methode een relatief hoge mate van bewijskracht om oorzakelijke verbanden tussen beleid en resultaten te identificeren.⁴⁵

Tabel 3: Schematische opzet contributieanalyse en rapportage resultaten

Geëvalueerde uitkomsten -->	Vergroten bewustzijn en kennis	Bevorderen commitment	Verankering
<i>Vijf V's (score 1-5)</i>			
Verleiden			
Voorlichten			
Verplichten			
Voorwaarden stellen			
Vergemakkelijken			
<i>Voorbeeld mogelijke externe factoren (die positief of negatief kunnen bijdragen; score 1-5)</i>			
Nationale wetgeving andere EU-lidstaten			
Inconsistentie Europese beleid			

De toegepaste contributieanalyse bestaat uit vier stappen en is zodanig vormgegeven dat het inzicht biedt in de doeltreffendheid van de beleidsmix als geheel (zie ook: beperkingen sectie in 6.4). De eerste twee stappen worden voornamelijk uitgevoerd in de eerste fasen van het onderzoek, terwijl de laatste twee stappen vooral plaatsvinden in de empirische en afrondende fase van het onderzoek.

1. Eerst wordt bepaald welke verwachte uitkomsten bij Nederlandse bedrijven daadwerkelijk zijn gerealiseerd op het gebied van bewustzijn, commitment en verankering van gepaste zorgvuldigheid.
2. Vervolgens worden voor elk van de drie uitkomsten (zie tabel 3) de belangrijkste factoren geïdentificeerd die de geobserveerde veranderingen hebben bevorderd of belemmerd. Daarbij wordt gekeken naar zowel factoren binnen het IMVO-beleid (zoals verleiden en verplichten) als naar externe factoren, zoals andere wetgeving, marktontwikkelingen, politieke en maatschappelijke druk, media-aandacht en economische omstandigheden.
3. In de derde stap wordt bepaald in welke mate de vijf V's hebben bijgedragen aan de geobserveerde resultaten.
4. In de laatste stap worden de resultaten samengevat in contributiescores per V die de sterkte van de bijdrage aan bewustzijn, commitment en verankering weergeven in verhouding tot andere (externe) factoren. Tabel 4 geeft een voorbeeld van de gehanteerde contributiescores, die na fase 2 van het onderzoek verder zullen worden uitgewerkt.

Tabel 4: Toelichting op contributiescores

Contributiescore	Toelichting
1	Zeer beperkte bijdrage: de onderzochte V is op kleine schaal toegepast of weinig gebruikt; invloed minimaal of overschaduwd door andere factoren.

⁴⁴ Hiermee zorgen we dat verschillende typen bedrijven voldoende vertegenwoordigd zijn in de sample. Denk hierbij aan verschillende sectoren, grootte, het onderscheid tussen koplopers, peloton en achterblijvers en de mate waarin bedrijven te maken hebben gehad (of zullen krijgen) met diverse IMVO-instrumenten.

⁴⁵ Zie rapport van Commissie Ter Weel, 2022. [Durf te leren, ga door met meten.](#)

2	Beperkte bijdrage: de onderzochte V heeft merkbaar bijgedragen, maar effecten blijven gering of worden grotendeels verklaard door andere maatregelen.
3	Aanzienlijke bijdrage: de onderzochte V heeft zichtbaar effect bij een relevante groep bedrijven; resultaten deels ook beïnvloed door andere factoren.
4	Belangrijke bijdrage: de onderzochte V is breed toegepast en had aantoonbare invloed; resultaten zijn grotendeels toe te schrijven aan deze V.
5	Cruciale bijdrage: de onderzochte V was doorslaggevend; zonder deze V zouden de waargenomen resultaten waarschijnlijk niet zijn bereikt.

Voor verdere toelichting zie: [Contribution analysis | Better Evaluation](#)

De betrouwbaarheid van de contributiescores wordt afzonderlijk beoordeeld aan de hand van de SEO-effectladder van de commissie-Ter Weel.

6.4 Uitdagingen en beperkingen

Een belangrijke uitdaging voor het onderzoek is het risico op selectiebias. Het is binnen de doelgroep bedrijven⁴⁶ aannemelijk dat koplopers meer geneigd zijn om deel te nemen aan het onderzoek dan peloton en achterblijvers. Ook is het aannemelijk dat bedrijven die profiteren van het beleid (bijvoorbeeld via subsidies) eerder deelnemen dan bedrijven die dat niet (direct) doen of daar kritischer over denken. Om toch een goede afspiegeling te realiseren zal er extra aandacht zijn voor het betrekken van bedrijven die minder geneigd zijn om deel te nemen. Dat kan via uitvoeringsorganisaties, de Kamer van Koophandel, sectororganisaties en eventueel via bedrijven die wel toegezegd hebben om deel te nemen (doorverwijzing). Mogelijk helpt het ook om de focusgroepen online te organiseren, hoewel fysieke bijeenkomsten - ook voor de deelnemers - evidente voordelen met zich brengen, zoals meer diepgang in de discussie en de mogelijkheid om vooraf of achteraf te netwerken.⁴⁷ Mocht het toch niet lukken om een goede afspiegeling te vormen van de populatie (*bias*), dan zal hierover worden gerapporteerd. Hoewel in het primaire onderzoek gericht gezocht zal worden naar relevante voorbeelden bij Nederlandse bedrijven en in de literatuur naar kennisinzichten⁴⁸ over impact in de waardeketens, brengen zowel mogelijke bias als de beperkte onderzoekscapaciteit beperkingen met zich mee voor de representativiteit van deze bevindingen.

Een inherente beperking van de voorziene contributieanalyse is dat de invloed van instrumenten die nog niet volledig zijn geïmplementeerd of onderzocht, evenmin volledig kan worden geanalyseerd. Wel kan er al wat worden gezegd over het anticipatie-effect en het verwachte daadwerkelijk effect. Om de beperking te ondervangen zal in het primaire onderzoek (1) zoals beschreven ook gekeken worden naar het effect van de kaders in algemene zin door middel van een steekproef van de tien grootste kaders en (2) anticipatie-effecten van wetgeving die nog niet is ingevoerd worden beschouwd.

Daarnaast heeft de evaluatie te maken met het risico dat de kwaliteit en relevantie van beschikbare evaluaties en literatuur tegenvalt. Er wordt rekening gehouden met dat niet alle instrumenten even goed beoordeeld kunnen worden, omdat de beschikbare bronnen daarvoor te weinig aanknopingspunten bieden. Deels kan dit worden ondervangen door analyse van monitoringdata, (verkennde) interviews met beleidsmakers en uitvoerende organisaties (in de eerste fasen) en interviews/focusgroepen met bedrijven en andere stakeholders (in de derde fase). Daarnaast biedt de evaluatie ook ruimte om te constateren *dat* er onvoldoende inzicht is bijvoorbeeld door het gebruik van de SEO-effectenladder.

⁴⁶ Het risico op selectiebias wordt minder groot geacht voor andere stakeholders zoals ngo's.

⁴⁷ Het is nadrukkelijk niet de bedoeling dat beleidsmedewerkers of vertegenwoordigers van uitvoeringsorganisaties bij deze sessies aanwezig zijn.

⁴⁸ Een belangrijk deel van de literatuur heeft betrekking op uiteenlopende (veelal internationale) bedrijven en niet specifiek op Nederlandse ondernemingen. Dit beperkt de mate waarin deze kennisinzichten één-op-één generaliseerbaar zijn naar de Nederlandse context.

6.5 Producten en planning

De evaluatie zal een rapport in het Nederlands en een bestuurlijke samenvatting van het rapport in zowel het Nederlands als het Engels opleveren. Eventuele deelrapporten gerelateerd aan de evaluatie worden gepubliceerd op de IOB-website en gedeeld met de Tweede Kamer. IOB behoudt zich het recht voor om rapporten voorafgaand aan publicatie onder embargo te delen met derden, waaronder de media. De planning op hoofdlijnen is opgenomen in Tabel 5.

Tabel 5: Planning op hoofdlijnen

Onderdeel (mijlpaal)	Planning
Vaststelling ToR	December 2025
Bespreking concept eindrapport met externe referentiegroep	Januari 2027
Vaststelling rapport	Februari 2027
Publicatie en verzending naar de Tweede Kamer	April 2027

7 Kwaliteitszorg

De evaluatie wordt uitgevoerd door IOB. Het evaluatieteam bestaat uit de volgende onderzoekers: Dr. Aziza Mayar (projectleider), Martine de Groot en Dr. Robbert Rademakers.⁴⁹ De intercollegiale toetsing wordt gedaan door een klankbordgroep met de volgende IOB-stafleden: Cécile Reinkingh, Dr. Martin van Vliet en Dr. Jan Willem Le Grand, daarnaast zal kwaliteitsmanager Dr. Alexander Otgaar het onderzoeksrapport voorzien van advies waar nodig. Verder wordt de evaluatie begeleid en op kwaliteit getoetst door een externe referentiegroep (ERG), zie Tabel 6.

| 17 |

Tabel 6: Externe referentiegroep

Naam	Functie/organisatie	Rol in ERG
Dr. Sjoerd Keulen	Professor Publieke Audit, Beleidsevaluatie en Verantwoording, Universiteit Leiden	Expert in beleidsevaluatie
Dr. Rob Kuijpers	Team lead Impact Economics, KIT Royal Tropical Institute	Expert in IMVO
Sander Hehanussa	Senior Beleidsmedewerker, directie IMH	Beleidsvertegenwoordiger
Eva Smulders	Coördinator MVO-steunpunt, RVO	Vertegenwoordiger uitvoerder
Martine Bosman	IMVO Coördinator, SER	Vertegenwoordiger uitvoerder
Britt Keunen en Romee van der Sande	Projectmanagers, MVO Nederland	Vertegenwoordigers uitvoerder
Dr. Peter van der Knaap ⁵⁰	Directeur IOB, BZ	Toehoorder
Wendela Haringhuizen	Afdelingshoofd BHO, IOB, BZ	Voorzitter

⁴⁹ Gedetacheerd vanuit SEO Economisch Onderzoek.

⁵⁰ Alleen aanwezig bij de bijeenkomst over concept ToR en concept eindrapport.

De ERG is verantwoordelijk voor de externe kwaliteitscontrole van deze evaluatie. De ERG heeft als taak inhoudelijk en methodologisch commentaar en advies te leveren op de ToR, op onderdelen van het onderzoek en het eindrapport. De ERG adviseert daarmee het onderzoeksteam, maar dit advies is niet bindend. Wanneer een lid van de ERG het oneens is en blijft met de inhoud of conclusies van een rapport kan hij/zij hier schriftelijk kennis van geven. Zo nodig kan een verklaring in het rapport worden opgenomen. De leden Dr. Sjoerd Keulen en Dr. Rob Kuijpers zullen na vaststelling van de eindtekst een schriftelijke verklaring opstellen met daarin een onafhankelijk oordeel over de validiteit en betrouwbaarheid van de onderzoeksbevindingen.

7.1 Ethische overwegingen

De eerste twee fasen van het onderzoek omvatten documentanalyse en een synthese van bestaande evaluaties, zodoende zijn er geen specifieke ethische risico's verbonden aan dit deel van het onderzoek. Daarnaast zal aanvullende primaire dataverzameling plaatsvinden door middel van gesprekken met belanghebbenden zoals BZ-beleidsmedewerkers en medewerkers van de uitvoerende organisaties. Hun deelname zal vrijwillig en vertrouwelijk zijn en zij zullen worden gevraagd om toestemming te geven voor het gebruik van de informatie dat voortkomt uit de gesprekken. Deze toestemming zal ook gevraagd worden voor de interviews met bedrijven. Belangrijk hierbij is dat er geen uitspraken zullen worden gedaan over individuele organisaties of bedrijven en dat alle verzamelde data geanonimiseerd zal worden.

8 Bijlagen

8.1 De doordachte mix op hoofdlijnen⁵¹

De doordachte mixen op hoofdlijnen in het kort

0 Nuloptie (voortzetting huidig beleid + WZK)

- 1 Wet Zorgplicht kinderarbeid
- 4 Sectorale samenwerking (convenanten)
- 6 Euro inzet

1 Thematische wetgeving

- 1 Wet Zorgplicht kinderarbeid
- 2.1 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: inkoop
- 2.2 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: beleidscoherentie instrumentarium
- 3 Financiële prikkels
- 4 Sectorale samenwerking
- 5 IMVO-steunpunt
- 6 Europese inzet

2 Brede due diligencewetgeving

- 1.1 Brede due diligencewetgeving
- 1.2 Transparantieverplichting (Europees)
- 2.1 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: inkoop
- 2.2 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: beleidscoherentie instrumentarium
- 3 Financiële prikkels
- 4 Sectorale samenwerking
- 5 IMVO-steunpunt
- 6 Europese inzet

3 Transparantieverplichting en thematische wetgeving

- 1.1 Transparantieverplichting (Europees)
- 1.2 Wet Zorgplicht kinderarbeid
- 2.1 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: inkoop
- 2.2 IMVO-voorwaarden stellen vanuit de overheid: beleidscoherentie instrumentarium
- 3 Financiële prikkels
- 4 Sectorale samenwerking
- 5 IMVO-steunpunt
- 6 Europese inzet

⁵¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020. [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen.](#)

8.2 Overzicht van beschikbare evaluaties

Instrumenten	Documenten
Conflictmineralenverordening	- Evaluatie van de effectiviteit en functioneren van de conflictmineralenverordening (2024)
Inzet/ voorbereiding CSDDD	- Omnibus I-voorstel Omnibus I - European Commission - Kamerbrief naderend Raadsakkoord Omnibus I-pakket betreft Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) Kamerstuk Rijksoverheid.nl - Kamerbrief inzake geannoteerde agenda voor de Raad Buitenlandse Zaken Handel van 14 juli 2025 Kamerstuk Rijksoverheid.nl - Kamerbrief uitkomst onderhandelingen CSDDD: Kamerbrief over uitkomst van de onderhandelingen in de Raad over het EU-voorstel IMVO Kamerstuk Rijksoverheid.nl - Aanbiedingsbrief bij informatie over nieuwe voorstellen Europese Commissie Kamerstuk Rijksoverheid.nl
FLR	- Kamerbrief over voorlopig politiek akkoord op de anti-dwangarbeidverordening Kamerstuk Rijksoverheid.nl - Anti-dwangarbeidverordening (FLR) RVO.nl
Bedrijfsleven instrumentarium RVO ISV	- https://www.rvo.nl/onderwerpen/mvo/uitvoeringsbeleid - Kamerbrief met kabinetsreactie op IOB-evaluatie mensenrechtenbeleid 2017-2022 Kamerstuk Rijksoverheid.nl - Onderzoek naar ISV door Universiteit Wageningen wordt in december 2025 opgeleverd
MVO vouchers MKB Social Sustainability Fund Fonds bestrijding kinderarbeid Subsidie Verantwoord Ondernemen MKB	- IMVO-vouchers Onderzoek duurzaamheid keten MVO Nederland - Subsidy Programme for Responsible Business RVO.nl - Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen RVO.nl - Fonds Bestrijding Kinderarbeid (FBK) RVO.nl - Subsidie Verantwoord Ondernemen MKB (SVOM) RVO.nl
SESAM	- Kamerbrief over uitkomst peilmoment sectorale samenwerking (IMVO) en update monitoringsonderzoek naleving OESO-richtlijnen Kamerstuk Rijksoverheid.nl - FVO samenwerkingsverbanden (Pijler 1) aanvragen RVO.nl
Convenanten/sectorale overeenkomsten	- FVO IMVO-convenanten Pijler 2 aanvragen RVO.nl - Maatschappelijk verantwoord ondernemen Tweede Kamer der Staten-Generaal - Home IMVO-convenanten
IMVO op de posten	Er staat een evaluatie voor december 2025 gepland – - RBC Guidelines for Missions V2025-2.pdf
MVO-steunpunt	- Er wordt een mid-term evaluatie uitgevoerd door een externe partij over het algeheel functioneren en opereren van het steunpunt zelf. De evaluatie wordt in Q4 2025 opgeleverd. - Blauwdruk document IMVO-steunpunt MEL-Kader-SWR - Het MVO-steunpunt RVO.nl
NCP	- NCP peer review 2025 volgt in januari 2026 - annual-report-of-NCPs-for-RBC-2022.pdf - OECD-2023-Annual-Report-on-NCP-Activity.pdf - OECD-2024-Annual-Report-on-NCP-Activity.pdf
MVO Risicochecker	Home MVO Risico Checker
OESO-richtlijnen	- Volledige tekst OESO-richtlijnen (2023 update) Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen - Maatschappelijk verantwoord ondernemen Tweede Kamer der Staten-Generaal - Onderzoek naar de implementatie van de zes stappen van gepaste zorgvuldigheid Rapport Rijksoverheid.nl - Monitoringproject onderschrijving OESO-richtlijnen en UNGPs Publicatie Rijksoverheid.nl
Evaluatieonderzoeken t.b.v. herziening IMVO-beleid	- Documenten evaluatie IMVO Publicatie Rijksoverheid.nl - IMVO-Maatregelen in Bedrijfsperspectief - Dwingende en vrijwillige IMVO-maatregelen - IMVO-maatregelen in markttransformatieperspectief - Opties voor afdwingbare IMVO-instrumenten - Samenvatting Rapport GZM Stakeholdervisie op 5 instrumenten

Afkortingen en acroniemen

ACM	Autoriteit Consument & Markt
AFM	Autoriteit Financiële Markten
BBP	Bruto binnenlands product
BeMo	Beoordelingsmemorandum
BHO(S)	Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking/ Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
DDE	Directie Duurzame Economische Ontwikkeling
DIO	Directie Internationaal Ondernemen
CMV	Conflictmijnenverordening
CSDDD	<i>Corporate Sustainability Due Diligence Directive</i>
CSRD	<i>Corporate Sustainability Reporting Directive</i>
EAB	Directie Economische Advisering en Beleidsontwikkeling
ESG	<i>Environment</i> (milieu), <i>Social</i> (mens en maatschappij) <i>and Governance</i> (bestuur)
EV	Evaluatievraag
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FBK	Fonds Bestrijding Kinderarbeid
FLR	<i>Forced Labour Regulation</i>
FVO	Fonds Verantwoord Ondernemen
ILO	<i>International Labour Organization</i>
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IMH	Directie Internationale Marktordening en Handelspolitiek
IMVO	Internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen
IOB	Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie
ISV	Internationale Sociale Voorwaarden
KBG	Klankbordgroep
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MVOI	Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen
NCP	Nationaal Contactpunt voor de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OESO-DAC	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling - <i>Development Assistance Committee</i>
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
SEA	Strategische evaluatieagenda
SER	Sociaal Economische Raad
SESAM	Subsidieregeling Sectorale Samenwerking Internationaal MVO
SPVO	Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen
SVOM	Subsidieprogramma Verantwoord Ondernemen MKB
SSF	Social Sustainability Fund
ToC	<i>Theory of Change</i>
ToR	<i>Terms of Reference</i>
UNGP	<i>United Nations Guiding principles on Business and Human Rights</i> – ‘ <i>guiding principles on business and human rights</i> ’ van de Verenigde Naties
VN	Verenigde Naties
Wivo	Wet internationaal verantwoord ondernemen
WIRD	Wet implementatie richtlijn duurzaamheidsrapportage

Bronnenlijst

- Andersson Elfers Felix, 2020 [Dwingende en vrijwillige IMVO-maatregelen: onderzoek naar een optimale verhouding.](#) 26 maart 2020. Deelonderzoek van het project 'IMVO-maatregelen in perspectief' van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- CBS (2022). [Nederlandse verdiensten aan internationale handel.](#)
- CE Delft, 2020. [Evaluatie plan van aanpak MVI](#)
- College voor de Rechten van de Mens, 2020. [Zes jaar Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten: meer aandacht nodig voor de impact van bedrijven op mensenrechten.](#) Nieuwsbericht. 9 november 2020.
- Ernst & Young, 2020. [Monitoringproject onderschrijving OESO-richtlijnen en UNGPs | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#)
- IOB, 2019. [Mind the governance gap, map the chain - Evaluation of the Dutch RBC Agreements.](#)
- KIT Royal Tropical Institute, 2020. [Evaluation of the Dutch RBC Agreements 2014-2020](#)
- KPMG, 2024. [Onderzoek naar de implementatie van de zes stappen van gepaste zorgvuldigheid | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (2020). [Van voorlichten tot verplichten: een nieuwe impuls voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen](#)
- OESO (2023). [OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen](#)
- RVO, 2025. [Over de Transparantiebenchmark \[Website\].](#) Laatst geüpdatet: 28 augustus 2025.
- Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden, 2019. [Besluit van de Minister van Buitenlandse Zaken van 27 mei 2019, nr. MinBuZa.2019.3926-31, houdende nadere vaststelling van de onderzoekstaak van de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie.](#) Staatscourant 2019, 30885
- The Terrace, 2019. Onderzoek visie bedrijfsleven. 04 november 2019. Deelonderzoek van het project 'IMVO-maatregelen in perspectief' van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- Tweede Kamer der Staten Generaal, 2025. [Memorie van Toelichting.](#) Vaststelling van de begrotingsstaat voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingshulp voor het jaar 2026. KST 36 800 XVII, nr. 2. Vergaderjaar 2025–2026.
- VVD, CDA, D66 en ChristenUnie, 2017. [Vertrouwen in de toekomst. Regeerakkoord 2017-2021.](#) 10 oktober 2017.

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.iob-evaluatie.nl
www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties
[www.twitter.com/IOBevaluatie](https://twitter.com/IOBevaluatie)

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | December 2025
www.rijksoverheid.nl